

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Миряна Янакиева

за дисертационния труд на Георги Илиев,
представен за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в
професионално направление – 2.1 Филология
(научна специалност – Теория и история на литературата)

Тема на дисертацията: Отношението между епистемология и етика в литературната теория след Франкфуртската школа

Дисертацията на Георги Илиев се заема с трудна и мащабна задача, чието успешно изпълнение предполага не само сериозна като количество и като степен на осмисляне начетеност в една много сложна област, каквато е наследството на Франкфуртската школа, но и определена житейска зрялост и интелектуална смелост. Сами по себе си авторите, чиито трудове съставляват основния корпус от анализирани в дисертацията текстове, представят сериозно предизвикателство пред всеки, който си постави за цел да си изгради по-цялостно и аргументирано схващане за същността и противоречивото развитие на техните идеи и за причините, поради които в последните няколко десетилетия сме свидетели на засилено преоткриване на техните послания. Очевидно е едно и то е, че тези послания носят огромен потенциал да бъдат опора в опитите ни относително надеждно да разпознаваме и по възможност адекватно да реагираме на изпитанията, пред които ни изправят небивалите и изключително бързо настъпващите промени в сферата на познанието и на социалното битие на съвременния човек.

Да мислим отношението между епистемология и етика означава, казано на обикновен, нетерминологизиран език, да се запитаме доколко това да бъдем знаещи има връзка с това да бъдем добри и как това да бъдем добри се отнася към желанието ни да живеем добре. Това са едни от съществените въпроси, над които авторът на обсъждания дисертационен труд разсъждава на базата на своя задълбочен прочит на трудовете на Адорно, Хоркхаймер, Бенямин, Хабермас, Фуко, Джудит Бътлър. Изброените имена са сред основните, с които Георги Илиев работи, но за формулирането и защитата на неговите тези са привлечени и редица други мислители, както от предходни на Франкфуртската школа периоди, така и от идващи след нея.

Казаното дотук акцентира върху изразената философска насоченост на дисертацията на Георги Илиев, но трудът се стреми в не по-малка степен да защити своята заявка да погледне към разработваната проблематика и през призмата на литературнотеоретичния интерес. Безспорно, в днешно време всеки теоретичен проект в областта на хуманитаристиката е по необходимост интердисциплинарен и едва ли вече е възможно, а и нужно, да се търсят строги отграничения между философски и литературнотеоретичен подход. И все пак, литературнотеоретичният ангажимент на дисертацията е аргументирано заявен още в увода по следния начин: „Освен работата в сферата на философската теория, дисертацията ще разгледа и изключително важната за Франкфуртската школа роля на литературното произведение като литературна метафизика и критика на литературната метафизика“ (стр. 12).

Ето и кои от частите на работата са пряко свързани с изпълнението на тази задача: метаанализа на развития от Адорно и Хоркхаймер („Диалектика на Просвещението“) анализ на Омировата „Одисея“; сравнителния анализ на два текста на Адорно и на Валтер Бенямин върху творчеството на Франц Кафка, направен с цел да се открие в какъв смисъл според всеки от двамата теоретици отношението на Кафка към традицията и митологичното мислене е показателно за отношението на литературата към метафизическата традиция; проницателния прочит на анализа на Адорно на „Дивата патица“ на Ибсен, привлечен за изясняване на развитието на етическите възгледи на Адорно в контекста на неговата критика на Кантовата морална философия.

Тук е мястото да посоча, че за да открие мястото на франкфуртските мислители в историята на епистемологията и на етическата теория, Георги Илиев предприема в работата си едно много сериозно и задълбочено връщане към Кант, Хегел, Хусерл и др., като преразглежда идеите на тези философи през призмата на своята дисертационна проблематика.

Друг съществен момент, характеризиращ концептуалната страна на работата на дисертанта, се проявява в неговия стремеж да дефинира колкото е възможно по-конкретно основните понятия, с които оперира, и които са зададени в самото заглавие на неговото изследване. Така, още в началото на изложението си той заявява, че ще разбира понятието епистемология в два смисъла: от една страна, като философска област, която се занимава с това „как определени данни се превръщат в човешко познание, следвайки познавателни модели“. От друга страна, „като название за философските системи от зората на Новото време, които не започват от онтологически принципи, а се опитват да започнат разглеждането на познавателния процес от изграждането на доктрина за познавателните способности“ (с. 6). Що се отнася до другото основно понятие в дисертацията – етика (или морална философия), авторът

уточнява, че ще се интересува преди всичко от това как и по какви причини е преодоляна първоначалната резервираност на първото поколение франкфуртски учени към моралната философия, „изобличена като заблуда в „Диалектика на Просвещението“ на Хоркхаймер и Адорно“, и етиката е реабилитирана в късното творчество на Адорно и у негови следовници в критическата теория като Юрген Хабермас, Мишел Фуко, Джудит Бътлър.

Наред с това съзнание за необходимостта от повече определеност в употребата на понятията, като достойнство на труда на Георги Илиев следва да се отбележи и стремежът му ясно да формулира целта, обекта и предмета на своето изследване. „Целта на дисертацията е да предефинира проблемите на отношението между епистемологията и етиката, използвайки достиженията на философския хегелиански подход, на историята на идеите и на литературнокритическите търсения, свързани с дейността и наследството на Франкфуртската школа. Неин обект са теоретическите произведения на представители на Франкфуртския социологически институт и на последователи на школата, а неин предмет – тенденциите в осмислянето на познанието и практиката в нашето съвремие“ (с. 13).

Сред проявените в труда качества на научното мислене на дисертанта е от важно значение да се открие способността му за саморефлексия и подлагане на съмнение и проверка на дадени хипотези или изводи, до които е достигал в хода на своята изследователска работа. Личи нагласата му да набавя задълбочено обмислени аргументи за своите твърдения чрез внимателен и многократен аналитичен прочит на сложните научни текстове, с които работи. Изобщо, макар да съдържа и оспорими моменти – което впрочем е по-скоро добър атестат за научен труд, който се стреми да каже нова дума или да погледне от своя автономна позиция към разработваната проблематика, дисертацията на Георги Илиев оставя непоколебимо впечатление за дълбока не само научна, но и лична морална ангажираност с избрания предмет на изследване. И едва ли би могло да е иначе, като се има предвид, че творчеството на авторите, свързани с Франкфуртската школа като нейни представители или последователи, изправя пред трудната отговорност да бъдат осъзнати причините и последиците от преживения през XX век сблъсък на човечеството с невиджани дотогава мащаби на злото. Както е подчертано в дисертацията, „значението на отношението между епистемология и етика бива по-пълно оценено едва след края на Втората световна война. Интелектуалната общност, към която принадлежат франкфуртските мислители, е потресена от самата война и от събития като Аушвиц. Оказва се, че изводите от скритото в епистемологичните модели насилие не са достатъчни, за да обяснят подобни събития, имащи характер на радикално зло, извършено срещу цялото

човечество. Ясно се очертава необходимостта от ново морално мислене, което да бъде адекватно на ситуацията на напредваща идеологизация на обществото.“

В предназначението на настоящото становище не влиза, а и едва ли би бил възможен, пълният преглед на всички съществени акценти в дисертацията. Затова тук избирам да открия един от тях. В шеста глава, находчиво озаглавена „От носталгиите и апориите на критическата теория до етоса на смелото говорене: от Адорно до Фуко“, Георги Илиев анализира фукоянското осмисляне на гръцкия термин *паресия*, за да обоснове важния извод, че философията „като свързана с истината според Фуко не е плод на осъзнаването на съществуването на обективната реалност, както е традиционният епистемологически възглед и днес“, а „възниква от етоса на дръзкото изговаряне на истината, тоест от нравите, от етиката“ (с. 207). Иначе казано, преди да бъде цел на познавателните усилия на човека, истината е, или трябва да бъде, същностното основание за неговото морално поведение. Струва ми се, че такова разбиране за истината носи силно актуално послание в контекста на днешните обществени реалности.

Накрая следва да спомена, че авторефератът съвсем точно представя замисленото и осъщественото в дисертацията, а посочените в него приноси напълно отговарят на постигнатото в труда.

Убедено предлагам на почитаемото научно жури да присъди на Георги Илиев образователната и научна степен „доктор“.

20 октомври 2017

Подпис: /...../

М. Янакиева